

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету №6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Актуальні проблеми застосування
кримінального процесуального законодавства»**

**обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

**26 Цивільна безпека
262 Правоохоронна діяльність**

за темою: Суд та учасники кримінального процесу.

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6. Протокол від 21.08.2023 року № 7.

Розробник:

Кочура О.О. – доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, к.ю.н., доцент.

Рецензенти:

1. Храмцов О.С. – професор кафедри кримінально правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор.
2. Романюк В.В. – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС кандидат юридичних наук, доцент

Лекція 3. Суд та учасники кримінального процесу.

План лекції:

Вступ.

1. Учасники кримінального провадження: поняття й класифікація.
2. Суд у кримінальному провадженні: склад суду, юридичний статус судді, слідчого судді, присяжного.
3. Сторона обвинувачення.
4. Сторона захисту.
5. Потерпілий та його представник.
6. Інші учасники кримінального провадження.
7. Відводи учасників кримінального провадження.

Висновки.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами та доповненнями станом на 07 лютого 2019 року).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 04 жовтня 2019 року). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13.Ст.88.
3. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25.Ст.131. (зі змінами та доповненнями станом на 18 жовтня 2019 року).
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради України 2 015. № 40-41. Ст. 379 (зі змін. і доповн. станом на 01 січня 2019 року).
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2-3. Ст. 54. (зі змін. і доповн. станом на 19 вересня 2019 року).
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016.№ 31. Ст.7. (зі змін. і доповн. станом на 04 грудня 2018 року).
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року. Офіційний вісник України. 2012. № 62. Ст. 17 (зі змінами та доповненнями станом на станом на 21 грудня 2016 року).
8. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011.-№51. Ст.577.(зі змінами та доповненнями станом на станом на 2 жовтня 2018 року).
9. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232 (зі змінами та доповненнями станом на 4 жовтня 2019 року).

10. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. №53/5 «Про затвердження інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 р. за № 705/3145 (зі змінами та доповненнями від 22.02.2019 р.).

11. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

12. Банчук О. А., Лобойко Л. М. Кримінальний процес : [навчальний посібник] / Банчук О. А., Лобойко Л. М. – К. : Істина, 2014. – 280 с.

13. Кочура О. О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження. За заг. ред.. О. О. Юхна .Харків. Панов. 2015. 280 с.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ. Юстініан. 2012. 1224 с.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1/О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.: за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків. Право. 2012. 768 с.

16. Кримінальний процес України: практикум / І. В. Озерський, А. В. Боровик ; Київ. ін-т бізнесу і технологій. Київ. Копі-Центр. 2016. 99 с.

17. Капліна О.В., Шило О.Г., Трофименко В.М. та ін. Кримінальний процес: підручник. За заг. ред. О.В. Капліної, О.Г.Шило. Харків: Право. 2018. 584 с.

18. Капліна О.В. Карпенко М.Р., Маринів В.І. та ін. Кримінальний процес: навч. посіб. для підгот. до іспиту. Харків. Право. 2018. 297 с.

19. Кримінальний процес: навч. посіб. для підгот. до іспиту О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків. Право. 2017. 288 с.

20. Молдован А.В., Мельник С.М. Кримінальний процес України: Навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2013. 368 с.

21. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: Підручник. Лобойко Л.М. Київ. Істина. 2014. 432 с.

22. Удалова Л.Д. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем) навч. посібн. Л.Д.Удалова, В.В.Рожнова, Д.П.Письменний. Київ. Центр учбової літератури. 2014. 144 с.

1. Учасники кримінального провадження: поняття й класифікація.

Учасниками кримінального провадження є державні органи, їх посадові і службові особи, фізичні і юридичні особи, які наділені законом процесуальними правами і процесуальними обов'язками, реалізуючи які вони

вступають з іншими суб'єктами у процесуальні правовідносини і тим самим здійснюють кримінальну процесуальну діяльність або беруть участь у ній для досягнення покладених на них законом завдань або для захисту охоронюваних законом інтересів особи, суспільства й держави. Відповідно до п. 25 ч.1 ст. 3 КПК України учасники кримінального провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;

Залежно від здійснюваних ними кримінальних процесуальних функцій учасники класифікуються за такими групами: 1) суд (суддя, слідчий суддя, присяжні); 2) сторона обвинувачення (прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий); 3) сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники); 4) потерпілий і його представник; 5) інші учасники кримінального провадження: а) особи, які здійснюють ініціативну допомогу у виявленні й розкритті кримінального правопорушення (заявник, конфіденційний співробітник); б) особи, які захищають у кримінальному провадженні цивільно-правові інтереси (цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники й законні представники); в) особи, які володіють спеціальними знаннями (експерт, спеціаліст); г) особи, які сприяють кримінальному провадженню (свідок, перекладач, понятий, секретар судового засідання,

судовий розпорядник); г) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; д) представник персоналу органу пробації; е) третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт.

2. Суд у кримінальному провадженні: склад суду, юридичний статус судді, слідчого судді, присяжного.

Серед учасників кримінального провадження суд займає виключне положення, оскільки він є єдиним державним органом, що здійснює правосуддя у визначених законом процесуальних формах.

У кримінальному провадженні суд є учасником, який діє на всіх його стадіях й у всіх видах проваджень, здійснюючи при цьому різні процесуальні функції - судовий контроль та правосуддя.

Під *правосуддям* слід розуміти правозастосовну діяльність суду з розгляду й вирішення питання про винуватість або невинуватість особи, яка реалізується з метою справедливого захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства й держави в особливій процесуальній формі в судовому засіданні з додержанням принципів права, результатом якої є акт правосудця (рішення суду), що має обов'язковий характер і забезпечується авторитетом держави. *Функція судового контролю* - це заснована на законі кримінальна процесуальна діяльність спеціально уповноваженого учасника - слідчого судді, здійснювана шляхом розгляду і вирішення клопотань і скарг сторін кримінального провадження, потерпілого з метою охорони прав і свобод особи, яка має як превентивний, так і правовідновлювальний характер.

Суд посідає особливе місце, бо лише йому належить право визнати особу винною у вчиненні кримінального правопорушення і піддати її кримінальному покаранню (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України (ч. 2 ст. 21 КПК).

Суд займає в судових стадіях керівне положення - самостійно, незалежно, за своїм внутрішнім переконанням приймає рішення з усіх питань, що виникають при розгляді справи; зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. Учасники судового провадження усі свої дії здійснюють із дозволу суду і під його контролем. Рішення, що приймаються судом, обов'язкові не лише для органів державної влади, посадовців і громадян, а й самого суду. Скасування і зміна судових рішень можлива лише в порядку перегляду їх відповідними судовими інстанціями.

Повноваження суду в кримінальному провадженні не закінчуються і після набрання вироком законної сили і звернення його до виконання: у судовому порядку вирішуються питання про відстрочку виконання вироку або її скасування; про роз'яснення сумнівів і неясностей, що виникають при виконанні вироку; про заміну покарання у випадку злісного ухилення від його відбування; про умовно-дострокове звільнення; про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким видом покарання; про звільнення від покарання у зв'язку із хворобою засудженого й ще багато питань.

Також до виняткової компетенції суду належить вирішення питання про застосування примусових заходів медичного і виховного характеру (глави 38-39 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України, правосуддя здійснюють судді а, у визначених законом випадках - присяжні. Відмова у здійсненні правосуддя не допускається. Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, - колегією суддів, а також за участю присяжних. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд.

Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» призначений

суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами.

Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку. Суддя повинен додержуватися присяги.

Суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

Суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

Слідчий суддя є суб'єктом реалізації функції судового контролю у кримінальному провадженні. Слідчий суддя - це суддя місцевого загального суду, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, - слідчий суддя Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя.

Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або будь-якого судді цього суду (якщо пропозиція голови суду не була підтримана) на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До моменту обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження виконує найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за

дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення. Слідчий суддя наділений винятковими за своїм характером повноваженнями, спрямованими на захист прав людини. Так, кожен слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав цієї особи (ст. 206 КПК України). Крім того, якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи (ч. 2 ст. 206 КПК України).

Повноваження слідчого судді на досудовому провадженні можна класифікувати залежно від їх процесуальної спрямованості на певні групи:

- 1) повноваження слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування: за ухвалою слідчого судді застосовується більшість заходів забезпечення кримінального провадження (статті 134, 140, глави 12-15, 17, статті 179-183, 583 КПК тощо);
- 2) повноваження слідчого судді при проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права людини: слідчий суддя надає дозвіл на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, слідчого експерименту, що провадиться в житлі чи іншому володінні особи, примусове отримання зразків для експертизи, та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, а також обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження

радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, моніторинг банківських рахунків тощо (статті 225, 234, 237, 240, ч. 3 ст. 245, статті 260-264, 267-270 КПК тощо);

3) повноваження слідчого судді при розгляді скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (ст. 303 КПК);

4) повноваження слідчого судді при розгляді відводів, вирішенні питання про речові докази та встановленні процесуальних строків під час досудового розслідування (ст. 81, пп. 2-4 ч. 1 ст. 100, статті 114, 290 КПК);

5) повноваження слідчого судді при розгляді клопотання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором (ч. 9 ст. 100 КПК);

б) повноваження слідчого судді при міжнародному співробітництві під час досудового розслідування (статті 567, 588, 591 КПК).

Відповідно до вимог гл. 24-1 КПК на підставі ухвали слідчого судді здійснюється спеціальне досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, частинами 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. У разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, деяких негласних слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК), а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб,

які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК України, на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК).

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Присяжні виконують обов'язки, визначені пунктами 1, 2, 4-6 частини сьомої статті 56 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами. Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні, виявляти повагу до учасників процесу; не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції.

Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» і дали згоду бути присяжними. У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Список присяжних затверджується на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального

управління Державної судової адміністрації України. Після затвердження списку присяжних такий список передається до відповідного окружного суду, в тому числі в електронній формі. Інформацію, що міститься у зазначеному списку, не може бути використано для цілей, що не пов'язані із добором присяжних.

Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

Не включаються до списків присяжних громадяни:

- 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;
- 3) які мають незняту чи непогашену судимість;
- 4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;
- 5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;
- 6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;
- 7) особи, які не володіють державною мовою.

Особа, включена до списку присяжних, зобов'язана повідомити суд про обставини, що унеможливають її участь у здійсненні правосуддя, у разі їх наявності. Присяжний зобов'язаний вчасно з'явитися на запрошення суду для участі в судовому засіданні. Неприбуття в судові засідання без поважних причин вважається неповагою до суду.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється суддею одноособово, крім передбачених КПК випадків колегіального розгляду, який провадиться щодо: а) злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у

виді позбавлення волі на строк більше десяти років або довічне позбавлення волі, - судом у складі трьох суддів; б) кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється суддею одноособово, крім передбачених КПК випадків колегіального розгляду, який провадиться щодо: а) злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років або довічне позбавлення волі, - судом у складі трьох суддів; б) Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Директора Національного антикорупційного бюро України тощо, а також щодо обвинувачення у вчиненні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, - судом у складі трьох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; в) у справах про злочини, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого кримінальне провадження здійснюється колегіально судом присяжних у складі двох суддів і трьох присяжних.

Кримінальне провадження:

- в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох суддів, крім випадків, передбачених ч. 12 ст. 31 КПК України, коли певним категоріям осіб, що займають особливо відповідальне становище у державі, передбачені додаткові гарантії щодо розгляду кримінальних проваджень у суді;
- в касаційному порядку здійснюється колегією суддів Кримінального касаційного суду Верховного Суду у складі трьох суддів або більшої непарної кількості суддів.

У визначених КПК України випадках кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється судовою палатою Касаційного кримінального суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (великою Палатою).

Судове провадження щодо неповнолітніх здійснюється суддею, спеціально уповноваженим на здійснення такого провадження.

Визначення судді або колегії суддів для конкретного судового провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом імовірності.

Відповідно до інстанційності судової системи ст.33 КПК України передбачена *інстанційна підсудність*. Так, кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві (районні, міські, районні у містах, міськрайонні) суди. Судами апеляційної інстанції є Апеляційний суд АРК, апеляційні суди областей, міст Києва й Севастополя. Кримінальне провадження в касаційній інстанції здійснює Верховний суд. За нововиявленими обставинами провадження здійснюється судом, який ухвалив рішення, що переглядається (ст.463 КПК). Кримінальне провадження за виключними обставинами здійснюється з підстав, визначених п.1, 3 ч.3 ст. 459 КПК України, судом, який ухвалив рішення, що переглядається, а з підстави, визначеної п.2 ч.3 ст. 459 КПК,- Великою Палатою Верховного Суду.

Предметна підсудність Вищого антикорупційного суду (ст. 33-1 КПК України).

Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних злочинів, передбачених в примітці ст.45 Кримінального кодексу України, ст. 206⁻², 209, 211, 366⁻¹ Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пп.1-3 ч.5 216 КПК України.

Слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду відповідно до ч.1 ст. 33-1 КПК України.

Інші суди, визначені цим Кодексом, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим ч.1 ст.34 КПК України).

Територіальна (місцева) підсудність (ст. 32 КПК України) означає, що кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. Інший порядок визначення територіальної підсудності має місце, якщо: а) було вчинено декілька кримінальних правопорушень - суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення; б) вони були однаковими за тяжкістю - суд, в межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення; в) місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо - суд, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування; г) кримінальне правопорушення щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення не може здійснюватись тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. Якщо згідно з ч.1 ст. 32 КПК України кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження здійснює суд, найбільш територіально наближений до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (АРК, області, міста Києва чи Севастополя); (ґ) кримінальне правопорушення, досудове розслідування якого проводилося територіальним управлінням Національного антикорупційного бюро України, вчинено у межах територіальної юрисдикції місцевого суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного бюро України - суд, найбільш територіально наближений до суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного

бюро України, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

3. Сторона обвинувачення.

Сторонами кримінального провадження відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України є: а) з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник; б) з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Прокурор – учасник кримінального провадження, який бере участь у всіх його стадіях, на якого законом покладено виконання у кримінальному провадженні функцій нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, нагляду за дотриманням закону при виконанні судових рішень і застосуванні заходів процесуального примусу (ст. 121 Конституції України, ст. 2 ЗУ «Про прокуратуру»). Згідно зі ст. 36 КПК прокурор у кримінальному провадженні здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. По суті це означає, що саме на прокурора покладається обов'язок організації процесу досудового розслідування, визначення його напрямів, координація проведення процесуальних дії, забезпечення дотримання під час кримінального провадження вимог законів України.

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури та здійснює свої повноваження з самого його початку до завершення (ст. 37 КПК України). Здійснення повноважень прокурора в цьому самому кримінальному провадженні іншим прокурором

можливе лише у випадках, передбачених законом. Наприклад, подати апеляційну чи касаційну скаргу незалежно від участі в судовому провадженні мають право прокурори вищого рівня; якщо прокурор підлягає відводу та його повноваження керівником органу прокуратури покладаються на іншого прокурора тощо (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 37, ч. 3 ст. 313, ч. 2 ст. 341 КПК).

Повноваження прокурора можна класифікувати за різними підставами:

1) повноваження прокурора, пов'язані із початком досудового розслідування, зокрема, право безпосередньо приймати заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; особисто починати досудове розслідування за наявності до того відповідних підстав; 2) повноваження, пов'язані із забезпеченням законності досудового розслідування, зокрема, брати участь у проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; 3) повноваження, які пов'язані із організацією та рухом кримінального провадження, зокрема, збирати докази; приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження, продовження строків досудового розслідування; 4) повноваження, пов'язані із захистом держави, а також прав та законних інтересів особи у кримінальному провадженні: пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян; розглядати скарги підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого на недотримання розумних строків під час досудового розслідування; 5) повноваження прокурора по формуванню державного обвинувачення, зокрема, затверджувати обвинувальний акт, звертатися до суду з обвинувальним актом; 6) повноваження прокурора, пов'язані із міжнародним співробітництвом під час кримінального провадження; 7) повноваження прокурора по підтриманню державного обвинувачення в суді, зокрема, брати активну участь у судовому провадженні у суді першої інстанції, змінювати, висувати додаткове обвинувачення, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення; виступати у судових дебатах; 8) повноваження прокурора, пов'язані із

переглядом судових рішень, зокрема, оскаржувати судові рішення, в порядку, передбаченому КПК; 9) повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, зокрема, звертатися до суду з клопотанням (поданням) для вирішення питань, що виникають під час та після виконання вироку.

Прокурор наділений повноваження щодо погодження рішення Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника) про накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна (ч. 2 ст. 170 КПК).

Згідно зі ст. 615 КПК на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції відповідний прокурор виконує повноваження слідчого судді, у разі неможливості виконання останнім у встановлені законом строки повноважень щодо розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, деяких негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК), а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437 -444 КК України.

Керівник органу досудового розслідування - це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро

розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень (п. 8. ч. 1 ст. 3 КПК). Керівник органу досудового розслідування має організаційні (ч. 1 ст. 39 КПК) та контрольно-процесуальні повноваження (ч. 2 ст. 39 КПК), останні, у свою чергу, можуть бути класифіковані залежно від їх характеру на дві групи: 1) повноваження, пов'язані із організацією та рухом кримінального провадження: визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою - визначати старшого слідчої групи, відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування та призначати іншого слідчого, давати слідчому письмові вказівки тощо; 2) повноваження, пов'язані із забезпеченням законності досудового розслідування: вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК, тощо.

До організаційних повноважень відносяться: визначення і затвердження функціональних обов'язків особового складу слідчого відділу та встановлення спеціалізації слідчих у розслідуванні окремих категорій кримінальних правопорушень; контроль за дотриманням службової дисципліни слідчими, їх заохочення та накладення дисциплінарних стягнень тощо. Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі, невиконання яких тягне за собою передбачену законом відповідальність (ч. 3 ст. 39 КПК).

Слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього

контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК).

Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Зміст процесуальної самостійності слідчого складають: 1) процесуальна активність слідчого; 2) свобода вибору шляхів вирішення завдань кримінального провадження; 3) можливість обстоювати внутрішнє переконання, що склалося в ході кримінального провадження, в тому числі шляхом оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності прокурора, до прокурора вищого рівня, крім випадків, передбачених КПК (ст. 311 КПК), та звернення до керівника органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК); 4) особиста відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК); 5) владні повноваження із одночасним закріпленням законодавчих гарантій, що встановлюють обов'язковість законних вимог, доручень та процесуальних рішень слідчого (ч. 5 ст. 40, ч. 3 ст. 41 КПК), недопустимість втручання у процесуальну діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень, в тому числі шляхом встановлення кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 40 КПК, ст. 343 КК), особливий порядок притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади. З метою досягнення завдань кримінального провадження закон наділяє слідчого широким спектром повноважень, які залежно від характеру можна поділити на декілька груп:

1) повноваження, пов'язані із початком досудового розслідування: невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування; невідкладно у письмовій формі повідомити прокурора про початок досудового розслідування, тощо; 2) повноваження, пов'язані із

рухом кримінального провадження: визначати правову кваліфікацію кримінального правопорушення; збирати докази; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам тощо; 3) повноваження, пов'язані із забезпеченням прав та законних інтересів учасників кримінального провадження: розглядати клопотання сторони захисту, потерпілого, його представника чи законного представника; роз'яснювати права особам, які беруть участь у кримінальному провадженні тощо; 4) повноваження по формуванню обвинувачення: скласти обвинувальний акт та подавати його прокурору на затвердження.

Під час досудового розслідування право проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого або прокурора, користуючись при цьому повноваженнями слідчого, мають співробітники оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально - виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (частини 1, 2ст. 41 КПК).

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Такі доручення повинні виконуватися виключно в межах тих дій, на які уповноважив слідчий, прокурор оперативного

співробітника, керуючись кримінальним процесуальним законом. Причому співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії за власного ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

4. Сторона захисту.

Підозрюваний - це фізична особа: (а) якій в порядку, встановленому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, (б) яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або (в) щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42 КПК).

Обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК (ч. 2 ст. 42 КПК). Частиною 3 ст. 42 КПК закріплено перелік процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, які в сукупності надають можливості здійснювати захист від підозри, обвинувачення, зокрема: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують; бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК, а також отримати їх роз'яснення; низку процесуальних прав, які пов'язані із отриманням правової допомоги захисника; не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; вимагати перевірки обґрунтованості затримання; збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; брати участь у проведенні процесуальних дій; заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, відводи; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 КПК, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі ст.

290 КПК; одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому законом тощо. Обвинувачений також має право: брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; збирати і подавати суду докази; висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження; виступати в судових дебатах; оскаржувати в установленому законом порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення; отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді; брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення, тощо.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк - заздалегідь повідомити про це зазначених осіб; 2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; 4) надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді.

З моменту набрання законної сили виправдувальним вироком суду обвинувачений набуває процесуального статусу *виправданого*. З моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду обвинувачений набуває процесуального статусу *засудженого*.

Під *захистом* розуміється кримінальна процесуальна функція, що полягає у запереченні по суті підозри і обвинувачення в цілому чи окремих їх частин, кваліфікації кримінального правопорушення, забезпеченні прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Захищатися від підозри та обвинувачення підозрюваний та обвинувачений можуть як самостійно (що забезпечується комплексом наданих ним КПК України прав), так і за допомогою обраного або наданого ним захисника.

Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК *захисником* є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Адвокат не може виконувати функції захисника в кримінальному провадженні за наявності двох груп обставин: а) коли відомості про адвоката не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або б) стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Перелік цих випадків слід вважати вичерпним. Захисник відповідно до ч. 1 ст. 48 КПК може у будь-який момент бути залучений підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються: 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. З моменту надання вищезазначених документів слідчому, прокурору, слідчому судді, суду захисник користується процесуальними правами підозрюваного,

обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. Участь захисника є обов'язковою: 1) щодо особливо тяжких злочинів; 2) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 4) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад; 5) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту; 6) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особі психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 7) щодо реабілітації померлої особи - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи; 8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, - з моменту прийняття відповідного процесуального рішення; 9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості - з моменту ініціювання укладення такої угоди. Захисник може відмовитися після його залучення до участі в кримінальному провадженні від виконання своїх обов'язків лише у наступних випадках: 1) якщо є обставини, які згідно з КПК виключають його участь у кримінальному провадженні; 2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника; 3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється,

зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог КПК тощо; 4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним.

5. Потерпілий та його представник.

У кримінальному провадженні потерпілим може бути як фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК). Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту: а) подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення; б) подання заяви про залучення її до кримінального провадження як потерпілого після початку даного провадження (частини 2,3 ст. 55 КПК); в) винесення слідчим, прокурором постанови або судом ухвали про визнання особи потерпілою за умови попереднього отримання від цієї особи згоди у письмовій формі на визнання її потерпілою (за відсутності надання такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до провадження як свідок). Згідно з ч. 2 ст. 55 КПК потерпілому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки, передбачені статтями 56 і 57 КПК, особою, яка прийняла відповідну заяву або рішення про визнання особи потерпілим. Якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливорює подання нею відповідної заяви, потерпілим може бути визнаний його близький родич чи член сім'ї (ч. 6 ст. 55 КПК), перелік яких встановлений у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України. Після того як особа, яка перебувала у стані, що унеможлилював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 6 ст. 55 КПК). При цьому участь у кримінальному провадженні її близьких родичів чи членів сім'ї, визнаних потерпілими раніше, не припиняється. Права потерпілого

можуть бути поділені на групи: а) права, які мають загальний характер і якими він наділяється протягом усього кримінального провадження (ч. 1,4 ст. 56 КПК), зокрема, бути повідомленим про свої права та обов'язки, знати сутність підозри та обвинувачення, подавати докази, заявляти відводи та клопотання, давати пояснення, показання або відмовитися їх давати, примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення; б) права, які він має під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 56 КПК), зокрема, на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях; в) права, які він має під час судового провадження (ч. 3 ст. 56 КПК), зокрема, брати участь у безпосередній перевірці доказів, підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом судового процесу, оскаржувати судові рішення. Потерпілий зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду для участі в процесуальній дії, а в разі неможливості своєчасного прибуття на виклик - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 57 КПК). Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти *представник*: 1) фізичну особу - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, тобто адвокат (ст. 45, ч. 1 ст. 58 КПК); 2) юридичну особу: а) керівник юридичної особи; б) інша особа, уповноважена законом або установчими документами; в) працівник юридичної особи за довіреністю; г) особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 58 КПК). Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку

недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник (ч. 1 ст. 59 КПК). Представник, законний представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, за винятком прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику, законному представнику (зокрема, право давати показання, право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди тощо) (ч. 4 ст. 58 КПК).

6. Інші учасники кримінального провадження.

Цивільний позивач - фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ст. 61 КПК). Цивільний позивач набуває прав і обов'язків, перелік яких закріплений у ч. 3 ст. 61 КПК, з моменту подання позовної заяви до органу досудового розслідування або суду. Фактичною підставою набуття особою статусу цивільного позивача в кримінальному провадженні є заподіяння їй кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, вчиненим неосудною особою, майнової або моральної шкоди, яка може бути обчислена у майновому еквіваленті.

Цивільний відповідач - це фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК (ст. 62 КПК). Цивільний відповідач з'являється в процесі лише в тих випадках, коли матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, несе не сам підозрюваний, обвинувачений, а інші особи, відповідно до норм

цивільного законодавства. Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні можуть бути: а) юридичні або фізичні особи, якщо шкода була заподіяна підозрюваним, обвинуваченим, який був їхнім працівником, при виконанні своїх трудових (службових, посадових) обов'язків (ст. 1172 ЦК); б) батьки (усиновителі) або піклувальники (статті 1178, 1179 ЦК); в) опікун особи, визнаної недієздатною, або юридична особа, яка зобов'язана здійснювати за ним нагляд, якщо вони не доведуть, що шкода виникла не з їхньої вини (ст. 1184 ЦК); г) юридичні або фізичні особи - власники джерела підвищеної небезпеки, яким підозрюваним, обвинуваченим була заподіяна шкода потерпілому (ст. 1187 ЦК). Права та обов'язки цивільного відповідача (ч. 3 ст. 62 КПК) виникають з моменту подання позовної заяви до органу досудового розслідування або суду. *Під цивільним позовом у кримінальному провадженні* слід розуміти вимогу про відшкодування майнової та/або компенсацію моральної (немайнової) шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі безпосередньо кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням неосудної особи, що пред'являється, розглядається та вирішується за правилами, встановленими кримінальним процесуальним законом (ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 128 КПК України). Необхідними умовами для розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні є: 1) наявність завданої шкоди, яка за своїм характером повинна бути матеріальною (майновою) або моральною; 2) прямий причинний зв'язок між вчиненим діянням і заподіяною шкодою; 3) цивільний позов повинен бути заявлений своєчасно. Він може бути пред'явлений як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження, але до початку судового розгляду (ч. 1 ст. 128 КПК України). Значення розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні полягає в наступному: 1) дозволяє всебічно дослідити обставини кримінального провадження, оскільки розмір заподіяної шкоди нерідко впливає на кваліфікацію злочину, визначення ступеня винуватості особи та міри покарання; 2) полегшує можливість доведення наявності підстав і розміру цивільного позову, оскільки характер і розмір шкоди,

завданої кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням неосудної особи, належать до обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (п. 3 ч. 1 ст. 91, п. 6 ч. 1 ст. 505 КПК України);

3) значно прискорює відшкодування заподіяної шкоди; 4) заощаджує час і засоби суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, адже виключається необхідність розгляду одних і тих самих обставин двічі (у порядку кримінального та цивільного судочинства); 5) цивільний позивач при розгляді цивільного позову в кримінальному провадженні, за загальним правилом, звільняється від сплати судового збору. Цивільний позов може бути поданий прокурором: (а) в інтересах держави; (б) в інтересах громадян, які через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права у випадках, встановлених законом. Прокурор, який пред'являє цивільний позов у кримінальному провадженні, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, передбачених ч. 4 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру». Для представництва інтересів громадянина в суді прокурор також повинен надати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва.

Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст.64-1 КПК України).

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи.

Повноваження представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на участь у провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими статтею 50 КПК України, якщо представником є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;

2) копією установчих документів юридичної особи, якщо представником є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю, якщо представником є працівник юридичної особи.

Протягом кримінального провадження представник юридичної особи має право:

1) знати, у зв'язку із вчиненням якого кримінального правопорушення здійснюється провадження щодо юридичної особи, та давати пояснення з цього приводу;

2) користуватися правовою допомогою;

3) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази;

4) брати участь у проведенні процесуальних дій;

5) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

6) застосовувати з дотриманням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосовування технічних засобів під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

7) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

8) заявляти відводи;

9) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

10) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

11) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача.

Під час досудового розслідування представник юридичної особи має право:

1) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

2) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221, та вимагати відкриття матеріалів згідно із статтею 290 КПК України.

Під час судового провадження представник юридичної особи має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

3) виступати в судових дебатах;

4) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

5) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.

Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має також інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

*Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт(ст.64-2 КПК України).*Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи. Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України.

Представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути:

особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;

керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю - у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

Повноваження представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими статтею 50 КПК України, - якщо представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;

2) копією установчих документів юридичної особи - якщо представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю - якщо представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, є працівник юридичної особи, яка є власником майна, щодо якого здійснюється процедура спеціальної конфіскації.

Представник третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, користується процесуальними правами третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інтереси якої він представляє.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та його представник зобов'язані:

1) прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Свідок - це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ст. 65 КПК України). Ознаками, що дозволяють відмежувати процесуальний статус свідка від статусу інших учасників кримінального провадження, є: а) обізнаність особи про обставини конкретного кримінального правопорушення; б) особа повинна бути викликана для давання показань як свідок. Існують деякі категорії осіб, які наділені імунітетом свідка, тобто звільняються в силу закону від обов'язків свідчити. У науці кримінального процесу імунітет свідка прийнято поділяти на обов'язковий (абсолютний) і факультативний (відносний). Абсолютний імунітет (тобто не можуть бути допитані як свідки) мають: 1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; 2) адвокати - про відомості, які становлять адвокатську таємницю; 3) нотаріуси - про відомості, які становлять нотаріальну таємницю; 4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи - про відомості, які становлять лікарську таємницю; 5) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; 6) журналісти - про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; 7) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями)

завідомо неправдивого вироку, ухвали; 8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення; 9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо дійсних даних про їх особу; 10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо цих даних; 11) експерти - щодо роз'яснення наданих ними висновків. експерти - щодо роз'яснення наданих ними висновків. Закон передбачає можливість звільнення осіб, перелічених в пп. 1-5 ч. 2 ст. 65 КПК, від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила їм ці відомості. Обов'язковою умовою такого звільнення є добровільна заява особи, яка відмовляється від необхідності збереження довірених відомостей, написана власноручно та скріплена її підписом. У заяві повинно бути визначено обсяг цих відомостей. Факультативний імунітет від обов'язку свідчити у кримінальному провадженні (тобто не можуть без їх згоди бути допитані як свідки) мають: (1) особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв - без згоди представника дипломатичної установи; (2) члени сім'ї, близькі родичі, усиновлені, усиновителі підозрюваного, обвинуваченого; (3) особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні кримінального правопорушення. Права і обов'язки свідка закріплені у ст. 66 КПК. За давання завідомо неправдивих показань або за відмову від давання показань свідок несе кримінальну відповідальність згідно зі статтями 384,385 КК, крім випадків, передбачених КПК. За злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду свідок несе відповідальність, передбачену статтями 185-3, 185-4 КУпАП, гл.12 КПК України.

Залучення експерта та спеціаліста є процесуальними формами використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Експерт у кримінальному провадженні - це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК). Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених ЗУ «Про судову експертизу» (ст. 7), судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. Експерт, на відміну від спеціаліста, залучається: а) до участі в провадженні шляхом винесення відповідного процесуального акта – постанови слідчого, прокурора або ухвали суду, слідчого судді; б) для виконання самостійних експертних досліджень, тобто проводить їх поза рамками будь-яких інших процесуальних дій, в той час як спеціаліст бере участь у процесуальних діях, здійснюваних слідчим або судом; в) для дачі експертного висновку (ст. 101 КПК), який відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, є процесуальним джерелом доказів. Права експерта закріплено у ч. 3 ст. 69 КПК України та ст. 13 ЗУ «Про судову експертизу». Експерт не має права за власного ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи, однак може заявити вмотивовану відмову від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок щодо поставлених йому запитань, а в разі необхідності - роз'яснити його; 2) прибути до суду і дати відповіді на запитання під час допиту 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо в процесі експертного дослідження об'єкт може змінити свої властивості і піддатися повному або частковому знищенню, експерт зобов'язаний проінформувати про це посадову особу або орган, який залучив його для проведення експертизи, і лише після отримання дозволу на такого

роду дослідження проводити їх; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених у ст. 79 КПК; 6) невідкладно повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. Експерт як спеціальний суб'єкт несе кримінальну відповідальність за відмову від виконання покладених на нього обов'язків і за дачу завідомо неправдивого висновку (ч. 2 ст. 102 КПК, статті 384, 385 КК).

Спеціаліст у кримінальному провадженні - особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України). Спеціаліст залучається до участі у процесуальних діях у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством, для сприяння у виявленні, закріпленні та вилученні речей і документів, забезпечення безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо), для дачі сторонам і суду пояснень з питань, які входять до його професійної компетенції, шляхом надання усних консультацій або письмових роз'яснень тощо. Участь спеціаліста є обов'язковою при проведенні: 1) огляду трупа - обов'язкова участь судово-медичного експерта або лікаря (ч. 1 ст. 238 КПК України); 2) огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, - обов'язкова участь судово-медичного експерта (частини 2,3 ст. 239 КПК України); 3) слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи - забезпечується участь педагога або психолога, а за потреби - лікаря (ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 227, ч. 1 ст. 491 КПК України) тощо. Пояснення, заяви, консультації спеціаліста відповідно до ч. 2

ст. 84 КПК України не є процесуальним джерелом доказів і суд не може посилається на них у вирок як на докази.

Права і обов'язки спеціаліста закріплено у ст. 71 КПК України.

Представник персоналу органу пробації (ст. 72-1 КПК України).

Представником персоналу органу пробації є посадова особа такого органу, яка за ухвалою суду складає та подає до суду досудову доповідь.

Представник персоналу органу пробації з метою складання досудової доповіді має право:

- 1) отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та громадян;
- 2) викликати обвинуваченого до уповноваженого органу з питань пробації для отримання усних чи письмових пояснень;
- 3) відвідувати обвинуваченого за місцем його проживання або перебування, роботи або навчання;
- 4) відвідувати місця попереднього ув'язнення, якщо до обвинуваченого застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою;
- 5) заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, передбачених пунктами 4 та 5 частини першої статті 91 КПК України, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітнього обвинуваченого - додатково статтями 485, 487 КПК України в порядку, передбаченому статтею 317 КПК України;
- 6) бути присутнім під час проведення судового засідання;
- 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Представник персоналу органу пробації зобов'язаний:

- 1) складати досудову доповідь і подавати її до суду в строк, визначений ухвалою суду;
- 2) дотримуватися прав і свобод людини і громадянина;

3) невідкладно повідомляти суд про наявність або виникнення об'єктивних обставин, що унеможлиблюють підготовку або своєчасне подання досудової доповіді;

4) надавати пояснення з поставлених судом питань щодо досудової доповіді під час судового розгляду;

5) не розголошувати будь-які відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків;

6) не допускати розголошення в будь-який спосіб конфіденційної інформації, яку йому було довірено або яка стала відома у зв'язку з виконанням обов'язків;

7) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК України.

Перекладач- незаінтересована в результаті кримінального провадження дієздатна особа, компетентна у здійсненні перекладу з однієї мови на іншу, яка залучається до участі в кримінальному провадженні у разі необхідності здійснення перекладу пояснень, показань або документів (ст. 68 КПК). Така необхідність може виникнути, якщо хто-небудь з учасників кримінального провадження не володіє або погано володіє мовою судочинства. Перекладачем може бути компетентна особа, яка вільно володіє мовою, якою провадиться судочинство, і мовою, якою володіє учасник кримінального провадження, та яка незаінтересована у його результатах. Крім цього, як перекладачі можуть запрошуватися особи для роз'яснення знаків глухого або німого. Не може бути перекладачем особа, яка підлягає відводу відповідно до ст. 79 КПК. Перекладач, присутній при провадженні слідчих (розшукових) дій, здійснює усний переклад як у ході відповідної слідчої (розшукової) дії, так і протоколів, якщо вони вручаються підозрюваному. Участь перекладача в слідчій (розшуковій) дії засвідчується його підписом у протоколі цієї дії. Відповідно до ч. 4 ст. 29 КПК судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, повинні вручатися сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, у перекладі на їхню рідну або

іншу мову, якою вони володіють. Перекладач має право: ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержати винагороду за виконаний переклад та відш кодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом. Перекладач зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК; здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом (ч. 5 ст. 68 КПК України).

Заявник - це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (ст. 60 КПК України). Заявник вступає в кримінальний процес з моменту початку досудового розслідування і є учасником кримінального провадження, який наділений певним процесуальним статусом. Законодавець наголошує, що заявник не є потерпілим. Основним критерієм, за яким слід відмежовувати цих двох суб'єктів кримінального провадження, є наявність моральної, фізичної або майнової шкоди, яка заподіюється виключно потерпілому. Заявник має такі права: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію, а саме копію витягу з ЄРДР, у строк, який відповідає вимогам розумності; 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; 3) отримати інформацію про

закінчення досудового розслідування в порядку, встановленому гл. 6 КПК України; 4) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 5) оскаржувати в порядку, встановленому § 1 гл. 26 КПК: а) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення; б) рішення слідчого про закриття кримінального провадження; в) рішення прокурора про закриття кримінального провадження; г) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки. Заявник під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення.

Понятий - це незаінтересована у результаті кримінального провадження особа, яка залучається слідчим або прокурором для засвідчення факту провадження слідчої (розшукової) дії, правильності її ходу та результатів, а також достовірності отриманих при цьому доказів. Кримінальним процесуальним кодексом не встановлені особливі вимоги щодо понятих. Разом з тим понятими не можуть бути: 1) потерпілий; 2) родичі підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого; 3) працівники правоохоронних органів; 4) особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження (ч. 7 ст. 223 КПК України). Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій, а саме: пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання; огляду трупа, у тому числі пов'язаного з ексгумацією; слідчого експерименту; освідчування особи. Разом із тим, якщо слідчий чи прокурор застосовують безперервно відеозапис ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, понятих можна не запрошувати. Виняток становлять обшук або огляд житла чи іншого володіння особи та обшук особи, які здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Слідчий, прокурор мають право запросити понятих для участі у будь-

яких процесуальних діях, якщо визнають це за доцільне. Понятий має право: 1) брати участь у слідчій (розшуковій) дії; 2) робити заяви і зауваження з приводу слідчої (розшукової) дії, які підлягають занесенню до протоколу; 3) знайомитися з протоколом слідчої (розшукової) дії, у проведенні якої він брав участь. Понятий зобов'язаний: 1) своїм підписом посвідчувати відповідність записів у протоколі виконаним діям; 2) з'являтися за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, суду; 3) без дозволу слідчого, прокурора не розголошувати дані досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків понятого в конкретному кримінальному провадженні, якщо він був про це попереджений у порядку, встановленому ст. 222 КПК України (ч. 3 ст. 66 КПК України).

7. Відводи та порядок їх вирішення.

Слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні, якщо він: 1) є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача; 2) брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник; 3) особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження; 4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості; 5) у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду кримінального провадження. У складі суду, що здійснює судові провадження, не можуть бути особи, які є родичами між собою (ст. 75 КПК). Наявність хоча б однієї з названих підстав позбавляє слідчого суддю, суддю, присяжного права брати участь у конкретному судовому провадженні. Статтею 76 КПК регламентовано обставини, за яких не допускається повторна участь судді в кримінальному провадженні: 1) суддя, який брав

участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій; 2) суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді першої інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду першої інстанції; 3) суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді апеляційної інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах першої і касаційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду апеляційної інстанції; 4) суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді касаційної інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах першої і апеляційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду касаційної інстанції. За наявності підстав, передбачених статтями 75-76 КПК України, слідчий суддя, суддя, присяжний зобов'язані заявити самовідвід. За цими ж підставами їм може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у кримінальному провадженні. Заяви про відвід можуть бути заявлені як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження. Заяви про відвід під час досудового розслідування подаються одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду. Подання заяви про відвід після початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду. Відвід повинен бути вмотивованим. У разі, коли заявлено відвід слідчому судді або судді, який здійснює судове провадження одноособово, його розглядає інший суддя цього ж суду, визначений у порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК України. У разі, коли заявлено відвід одному, кільком або всім суддям, які здійснюють судове провадження колегіально, його розглядає цей же склад суду. При розгляді відводу має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думка осіб, які беруть участь у

кримінальному провадженні. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду). Заява про відвід, що розглядається судом колегіально, вирішується простою більшістю голосів.

Прокурор, слідчий не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо він: 1) є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; 2) брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач; 3) особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості. Не є підставою для відводу попередня участь прокурора у цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій (ст. 77 КПК України). Захисником, представником не має права бути особа у випадках, якщо: 1) вона брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач; 2) вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги; 3) зупинено або припинено її право на зайняття адвокатською діяльністю в порядку, передбаченому законом; 4) вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду (слідчого судді, судді, присяжного) (ст. 78 КПК України). Спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, експерт, секретар судового засідання не мають права брати участі в кримінальному провадженні, за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК України, з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому провадженні як спеціаліста, перекладача, експерта

і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу (ст. 79 КПК України). За наявності обставин, передбачених статтями 77-79 КПК України, прокурор, слідчий, захисник, представник, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, секретар судового засідання зобов'язані заявити самовідвід. За цими ж підставами їм вправі заявити відвід особи, що беруть участь у даному кримінальному провадженні. Заяви про відвід можуть бути заявлені як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження. Заяви про відвід під час досудового розслідування подаються одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду. Подання заяви про відвід після початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду. Відвід повинен бути вмотивованим (ст. 80 КПК України). Усі відводи (крім відводів слідчого судді, судді) під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя, а під час судового провадження - суд, який його здійснює. При розгляді відводу має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також з'ясована думка осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду), яка постановляється за правилами, передбаченими статтями 367, 375 КПК України.